

เทศน์โปรดคุณแพพวง วรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

เล่าให้เลื่อมของกิเลส

ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติผู้รักษาตั้งแต่ศีลอุโบสถขึ้นไปจนถึงฌณถึงพระ ไม่ให้นั่งให้นอนบนที่นอนอันสูงและใหญ่ภายในขัดด้วยนุ่นและสำลี นั้นท่านทรงกล่าวว่าคุณปฏิบัติธรรมจะมีความประมาท เพลินในการหลับนอนจนเกินไปยิ่งกว่าทำความพากเพียร พระองค์ทรงมีอุปายห้ามทุกแง่ทุกมุม ซึ่งจะเป็นทางเพิ่มพูนกิเลสทั้งหลาย ทรงพยายามช่วยเหลือตัดหนทางที่จะเพิ่มพูนกิเลสของผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ในบรรดาที่รักษาศีลตั้งแต่ศีล ๕ ศีล ๘ ขึ้นไปถึงศีล ๒๒๗ ตามขั้นตอนของผู้รักษาศีลนั้น ๆ

แม้ธรรมก็ไม่มีธรรมข้อใดที่จะสอนให้ผู้ปฏิบัติมีความประมาทนอนใจ มีแต่สอนให้มีสติให้มีปัญญา ความระมัดระวัง ให้มีความพากเพียรความอุตสาหะพยายาม ให้เป็นนักต่อสู้อยู่ตลอดเวลา ไม่เคยปรากฏในบทใดบาทใดว่าพระองค์ทรงสอนให้ลดละความพากเพียรและอ่อนแอในการทำงานที่ชอบทั้งหลาย

สอนฝ่ายฆราวาสก็สอนให้มีแต่ความขยันหมั่นเพียรทั้งนั้น เราจะเห็นได้ในบทธรรมว่า **อุฏฐานสัมปทา** ให้ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในกิจการงานที่ชอบ **อารักขสัมปทา** เมื่อแสวงหาทรัพย์สมบัติมาด้วยความชอบธรรมแล้ว ให้พยายามเก็บหอมรอมริบ อย่าใช้สุรุ่ยสุร่าย **กัลยาณมิตตตา** ให้ระมัดระวังอย่าคบคนพาล สันดานชั่ว ให้คบเพื่อนที่ดีงาม ระวังพวกปาปมิตรจะเป็นเหตุให้เสียได้ เพราะคนเราเมื่อคบกันไปนาน ๆ ย่อมมีนิสัยกลมกลืนไปในรอยเดียวกันได้ ทั้งคนดีหรือคนชั่ว มีทางเป็นไปได้ทั้งสอง คบคนชั่วก็เป็นคนชั่วไปได้ คบคนดีก็เป็นคนดีไปได้ สมชีวิตา ให้เลี้ยงชีพพอประมาณ อย่าสุรุ่ยสุร่ายหรือฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมลืมน้ำใจ

การเก็บทรัพย์เป็นสิ่งสำคัญ ให้รู้เหตุผลที่ควรเก็บ เหตุผลที่ควรจ่าย นั้นน่าฟังไหม ท่านสอนพวกเราที่เป็นนักสุรุ่ยสุร่ายนะ มีจุดไหนที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนมีความลืมน้ำใจ ไม่มี เพราะฉะนั้นคำว่าประหยัด มัธยัสถ์ จึงเป็นหลักประกันการครองชีพของบุคคลทั่วไปตลอดถึงผู้ปฏิบัติ ความไม่ลืมน้ำใจคือความมีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตัวนั่นเอง สมบัติมีมากมีน้อยให้มีความประหยัดความมัธยัสถ์ ให้รู้จักใช้สอยให้เกิดความสุข บรรดาสมบัติเงินทองมีมากน้อยอย่าให้เป็นข้าศึกแก่ตน เพราะความลืมน้ำใจนั้น

นี่เทศน์สอนมรवासท่านสอนอย่างนี้ และเข้ากันได้ทั้งฝ่ายพระด้วย เพราะธรรม เป็นกลาง ๆ ใช้ได้ทั่วไป แล้วแต่จะยึดมาปฏิบัติให้เหมาะสมกับตนในธรรมชั้นใด หรือ จะให้เป็นไปตามจิตใจของผู้ปฏิบัติชั้นใดได้ทั้งนั้น

เวลาสอนพระยังมีความเข้มแข็งมากขึ้น ไม่ให้มีความประมาทอุบายวิธีที่จะกัน ความรุ่มไหลเข้ามาแห่งกิเลสทั้งหลาย เพราะเท่าที่มีอยู่นี้ก็มากต่อมากจนล้นหัวใจ ใน บางเวลาต้องระบายออกทางกิริยา จนเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก และพยายามจุดลากมันออก ยกยิ่งกว่าสิ่งใดอยู่แล้ว ไม่มีอันใดที่จะเหนียวแน่นยิ่งกว่ากิเลสภายในจิตใจของสัตว์ วิธี ถอดถอนกิเลสนี้ก็ต่อลำบากยิ่งกว่าถอดถอนสิ่งใด ท่านจึงสอนพยายามระมัดระวัง ไม่ให้กิเลสที่ยังไม่มีหลังไหลเข้ามา ที่มีอยู่แล้วก็ให้พยายามรื้อถอนมันออกด้วยความ พากเพียรความอุตสาหะพยายาม ด้วยความขยัน ความเฉลียวฉลาด ไม่ให้นอนใจกับ กิเลสชนิดใดทั้งสิ้น ใน **อปินณกปฏิปทา** ที่ท่านสอนไว้สำหรับผู้ปฏิบัติ เฉพาะอย่างยิ่ง คือสอนพระ **อปินณกปฏิปทา** คือการปฏิบัติไม่ผิด ปฏิบัติด้วยความสม่ำเสมอ คือ

ตั้งแต่ปฐมยามไปให้ประกอบความเพียร จะเดินจงกรมก็ได้จะนั่งสมาธิภาวนาก็ ได้ พอถึงมัชฌิมยามก็พักผ่อนนอนหลับ พอปัจฉิมยาม ก็ตื่นขึ้นเดินจงกรมนั่งสมาธิ ภาวนาเรื่อย ๆ ไป **ตอนกลางวัน**ก็ทำนองเดียวกัน หากจะมีการพักผ่อนบ้างในตอน กลางวันก็พักได้ แต่ต้องระมัดระวังให้ปิดประตู รักษาการยาทในการพักผ่อน ท่านสอน ไว้โดยละเอียด แต่อธิบายเพียงย่อ ๆ เท่านั้น การปฏิบัติโดยสม่ำเสมอเช่นนี้ชื่อว่า **อปินณกปฏิปทา**

ผู้ที่รับแรงยิ่งกว่านี้ในบางกาลก็ยังเป็นความชอบยิ่งขึ้นไป แต่หย่อนกว่านั้น ท่านไม่ได้สอน ว่าให้หย่อนกว่านี้ได้ กินแล้วอยากหลับอยากนอนเมื่อใดก็นอนเอาตาม ใจชอบเถอะ อยากกินอยากขบอยากฉันอะไรก็ฉันไปเถอะเลี้ยงไปเถอะ ตถาคตได้ตรัสรู้ ด้วยวิธีนี้แหละ เรื่องของธาตุชั้นนี้เลี้ยงให้มันมีความอึดหนาสำราญให้มีความบริบูรณ์ แล้วเอาไปแข่งหมูตัวกำลังจะขึ้นเขียง นี่ท่านไม่ได้ว่า

สำคัญที่หล่อเลี้ยงจิตใจ นำธรรมเข้ามาหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีความชุ่มเย็น การ หล่อเลี้ยงจิตใจด้วยอรรถด้วยธรรมนี้มีความชุ่มเย็น จนกระทั่งร่างกายก็พลอยมีความ ผาสุกไปด้วยใจที่เป็นหลักใหญ่ของกาย แต่การหล่อเลี้ยงร่างกายโดยไม่เกี่ยวข้องกับ ธรรมเลยนั้น ไม่ผิดกับที่เขาเลี้ยงหมูไว้สำหรับขึ้นเขียง เพื่อหอมกระเทียมจะได้เป็น ญาติกันสนิท ถ้าใครต้องการผูกญาติมิตรอันสนิทกับหอมกระเทียมละก็ให้เร่งการกิน การนอนความซี้เกียจเข้าให้มาก มีหวังได้ขึ้นเวทีคลุกเคล้ากับหอมกระเทียมโดยไม่ สงสัย

ศาสนธรรมที่ประทานไว้นั้นจึงหาที่แทรกหาที่คัดค้านไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชั้นใด อูบายวิธีทรงสั่งสอนไว้เพื่อปิดกั้นกิเลส เพื่อขับไล่กิเลส ไม่มีอูบายของผู้ใดที่จะมีความฉลาดแหลมคมยิ่งกว่าอูบายของพระพุทธเจ้าที่ทรงนำมาสั่งสอนสัตว์โลก เพราะการขับไล่กิเลส การหักห้ามใจที่กำลังมีกิเลสครอบงำ พระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินมาแล้วจนได้ผลเป็นที่พอพระทัยถึงขั้นศาสดา เมื่อได้ทรงประสบพบเห็นมาด้วยข้อปฏิบัติหรืออูบายใด พระองค์ก็ทรงนำข้อปฏิบัติหรืออูบายนั้น ๆ มาสั่งสอนโลก ด้วยความถูกต้องแม่นยำไม่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ถ้าปฏิบัติตามแนวทางที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้วเรียกว่าดำเนินตามหลักมัชฌิมา คือเหมาะสมอย่างยิ่งกับการแก้กิเลสทุกประเภท ด้วยอูบายวิธีต่าง ๆ ตามชั้นของกิเลสที่หยาบละเอียด

เพราะคำว่ามัชฌิมานั้นเหมาะสมกับการแก้กิเลส โดยทางสติปัญญาศรัทธาความเพียร ซึ่งอยู่ในองค์มรรคของมัชฌิมาที่ประทานไว้แล้ว กิเลสประเภทหนาแน่นหรือเหนียวแน่นแก่แห่งวิภูฏะก็ต้องทำให้หนักมือ เช่นเดียวกับเขาถากไม้ ไม้ที่ตรงไหนคดงอมากก็ต้องถากให้หนักมือเพื่อให้ตรง ถ้าที่ไหนตรงอยู่แล้วก็ไม่ต้องถากมากมายนัก ที่ไหนตรงอยู่แล้วจะถากมากก็เสียไม้ ถากพอได้สัดส่วนก็พอแล้ว

เรื่องกิเลสนี้ก็เช่นเดียวกัน บางชั้นบางตอนหรือบางประเภทของกิเลส หรือบางเวลาที่กิเลสแสดงออกอย่างผาดโผนรุนแรงมาก ต้องใช้ความเพียรอย่างแข็งแกร่งและแก้กันอย่างหนัก จะอ่อนแอทอดลอยไม่ได้ ถึงจะพอกันหรือเหนือกว่ากิเลสประเภทนั้น ๆ ถึงจะยอม ถึงคราวจะทำอย่างนี้ก็ต้องทำ จะผัดเพี้ยนเลื่อนเวลาว่าเข้าสายบ้ายืนอยู่ไม่ได้ ความเพียรชนิดเอาเป็นเอาตายเข้าว่ากันเช่นนี้ท่านก็เรียกว่ามัชฌิมาสำหรับกิเลสประเภทที่แสดงขึ้นเฉพาะกาลนี้เวลานี้เกิดขึ้นลักษณะนี้ เราต้องใช้วิธีการแบบนี้ถึงจะทันกัน หรือสามารถปราบปรามกันได้ด้วยวิธีการนี้ วิธีนี้เรียกว่ามัชฌิมาของกิเลสประเภทนี้เช่นเดียวกัน

คำว่ามัชฌิมาจึงมีหลายชั้น เป็นคู่ปรับกันกับกิเลสประเภทต่าง ๆ เช่นเดียวกับเครื่องมือทำงานของนายช่างต้องมีหลายชนิดด้วยกัน เพื่อสะดวกแก่งานและควรแก่การปลูกสร้างนั้น ๆ กิเลสประเภทหยาบก็ต้องใช้มัชฌิมาแบบแผลงฤทธิ์ให้ทันกันกับกิเลสประเภทหยาบนั้นจึงเรียกว่ามัชฌิมา ส่วนหยาบ ส่วนกลางก็ใช้สติปัญญาศรัทธาความเพียรแห่งมัชฌิมาให้เป็นไปตามนั้น เพื่อให้กิเลสหลุดลอยไปด้วยข้อปฏิบัตินั้น ๆ นี้ก็เรียกว่ามัชฌิมาสำหรับกิเลสชั้นนั้น ถึงขั้นละเอียดสติปัญญาก็ต้องละเอียด ความเพียรก็ต้องละเอียดลออ นั่งอยู่ที่ใด ยืนเดินอยู่ที่ใดอยู่ในอิริยาบถใด ก็เป็นความเพียรอยู่ในทำนั้น ๆ

ไม่ใช่ว่าเดินจงกรมจึงจะเรียกว่าเป็นความเพียร นั่งสมาธิจึงจะเรียกว่าเป็นความเพียร นั่งอยู่ก็ตาม ยืนอยู่ก็ตาม เดินอยู่ก็ตาม ไม่ว่าอิริยาบถใด ๆ เว้นแต่หลับเท่านั้น ต้องเป็นความเพียรโดยตลอด ไม่มีระยะใดที่จะไม่มีความเพียร ด้วยสติปัญญาซึ่งเป็นอัตโนมัติเกิดขึ้นกับตนเพื่อแก้กิเลสซึ่งมีอยู่ภายใน นี้เรียกว่ามัชฌิมาชั้นละเอียด คือสติปัญญาไหลรินอยู่ด้วยความคิดตลอดเวลา เช่นเดียวกับน้ำซบน้ำซึมที่ไหลรินอยู่ทั้งหน้าแล้งหน้าฝนไม่มีเวลาเหือดแห้ง ไหลซึมอยู่ตลอดเวลาเวลานั้น การแก้กิเลสประเภทนี้ ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน สติปัญญาก็ละเอียด พินิจพิจารณากันอย่างละเอียดอยู่ภายใน นี้เรียกว่ามัชฌิมา

การปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องเหมาะสมตามวิธีการของการแก้กิเลสประเภทนั้น ๆ ก็ไม่ได้ผล ขณะกิเลสกำลังหนา ๆ ความขี้เกียจมันต้องมีมากขึ้น ความอ่อนแอ มันก็ต้องมาก ความมาก ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นกองทัพของกิเลสด้วยกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเพียรก็ต้องด้อยถอยกำลังแล้วมันจะเข้ากันได้ได้อย่างไร กิเลสหนานั้นเองมันถึงทำให้คนขี้เกียจและมีทุกข์มาก ถ้ากิเลสเบาบางบ้างความทุกข์ก็น้อยลง ความพากเพียรก็ไหวตัวและตั้งหน้าทำงานเต็มเม็ดเต็มหน่วยไปโดยลำดับ ไม่อยู่ด้วยความอัปมงคลแบบคนขี้คุก

ตอนที่จะทำกิเลสที่กำลังหนา ๆ ให้เบาบางลงไปจะทำด้วยวิธีใด ความเพียรเพียงจะนั่งแค่ ๑๐ นาทีก็เอาละ เท่านั้นพอแล้ว ถ้าขึ้นทำมากกว่านี้จะผิดหลักมัชฌิมา ทำ ๑๐ นาทีนี้ถูกต้องกับมัชฌิมาแล้ว ซึ่งเป็นอุบายของกิเลสมันหลอกเราต่างหากว่าพอแล้ว ๆ นี่คือมัชฌิมาของกิเลสไม่ใช่มัชฌิมาของธรรม นักปฏิบัติจึงควรทราบไว้และตื่นตัวว่าถูกหลอกแล้ว เพราะอุบายแก้กิเลสไม่ทราบว่าเป็นอย่างไรบ้างไม่ปรากฏ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มิแต่เรื่องกิเลสให้อุบายโดยถ่ายเดียว เขาจะเอาอุบายแห่งธรรมยื่นให้เรานั้นอย่าหวัง ถ้าเป็นมิดพรั้าเขาก็ยื่นทางปลายมาให้เรา เขาจะจับทางด้ามไว้แล้วฟันเราโดยถ่ายเดียว

ทำความเพียรก็กิเลสเป็นคนสั่งให้ทำ ไม่ใช่ธรรมเป็นผู้สั่งให้ทำ นั่งทำสมาธิภาวนาก็ให้กิเลสเป็นผู้สั่งให้ทำ นั่งสมาธิ เอ้านั่งเสียประมาณ ๑๐ นาทีเอาละนะ เดียววันพรุ่งนี้จะเหนื่อยลำบากลำบาก นั่งมากกว่านี้สุขภาพจะไม่ดีเดี๋ยวเกิดโรค จะอดนอน ผ่อนอาหารบ้างก็เดี๋ยวสุขภาพทรุดโทรมนะจะว่าไม่บอก นั่นรู้ไหมเห็นไหมอุบายของกิเลสมันหลอกนะ อะไร ๆ ก็ต้องทำตามกิเลสหลอก ที่นี้กิเลสมันจะหลุดลอยไปได้ อยากรู้ ก็อุบายของมันเพื่อส่งเสริมมันเอง ไม่ใช่อุบายของธรรมเพื่อกำราบปราบปรามมันให้หายซากลงไป

เพราะฉะนั้นเพื่อผลกำไรชัยชนะ จึงต้องใช้อุบายของธรรมตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ไม่เอาอุบายของกิเลสตั้งที่กล่าวมานี้มาใช้มาทำความพากเพียร จะเป็นการเพิ่มกิเลสโดยไม่รู้สึกรู้ตัว เพราะเหตุใด ก็เพราะเวลานั่งทำความเพียรเราก็คอยนับเอาเวลาว่าเรานั่งได้เท่านั้นเท่านี้เท่านี้เท่านี้ นี่เป็นความเพียรของเรา แล้วกิเลสมันหายไปสักทีตัวละ พอเคลื่อนที่ซยับ ๆ บ้างสักตัวใหม่ ไม่ปรากฏเลย เราก็ได้แต่เวลาว่านั่งได้เท่านั้นเท่านี้ เวลาเท่านั้นเท่านี้ชั่วโมง ส่วนกิเลสเพียงหนึ่งถลอกปอกเปิกบ้างเพราะความถูไปไกลมาไม่มีเลย

หลังจากนั่งนับเวลานานทีแล้วก็อะอะขึ้นมาว่า เอ้ นั่งเวลานานขนาดนี้ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไรนี่ จิตใจไม่เห็นสงบ จะนั่งไปทำไม นี่ก็เป็นอุบายของกิเลสหลอกย้าเข้าไปอีก ส่วนอุบายของธรรมที่จะทำลายกิเลสเลยไม่มี นี่แหละที่เราเสียเปรียบกิเลสนะ เสียเปรียบอย่างนี้เอง อุบายที่คิดในแง่ใดก็ตามถ้าสติปัญญาไม่ทันกลมายาของกิเลส ต้องถูกตมตมถูกตมอยู่รำไป

การพูดทั้งนี้ไม่ได้พูดด้วยเจตนาจะตำหนิติเตียนท่านผู้หนึ่งผู้ใด มิได้ตำหนิศาสนาหรือตำหนิบรรพชาปฏิบัติธรรมแต่อย่างใด แต่เรื่องของกิเลสต้องตำหนิบรรพชาปฏิบัติธรรม เพราะกิเลสกับธรรมเป็นข้าศึกกัน สำหรับบุคคลนั้นไม่มีความรู้สึกว่กิเลสพาทำหนิธรรม เช่นว่า นั่งเท่านั้นชั่วโมงเท่านั้นเท่านี้ไม่เห็นได้เรื่องได้ราวอะไรเลย ทำไปเสียเวลาเวลาเปล่า ๆ ทำไปทำไม หยุดเสียดีกว่า นั้นล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมดที่นี้ตัวเองก็อยู่ในกรอบของกิเลสหาทางออกไม่ได้ เพราะอุบายไม่ทันมัน เนื่องจากกิเลสมีเล่ห์เหลี่ยมร้อยพันพันคมไม่ยอมลุ่มจมเพราะเราง่าย ๆ ถ้าไม่เอาจริง ๆ จัง ๆ กับมันให้เราทราบไว้ว่าล้วนแล้วแต่เป็นอุบายของกิเลสที่จะพอกพูนใจเราและทำลายเรา โดยการเพิ่มกำลังของตนตามลำดับ ด้วยอุบายหลอกเราให้หลงเชื่ออย่างสนิทติดจม

ผู้ปฏิบัติพึงคำนึงศาสนธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เฉพาะอย่างยิ่งพึงคำนึงถึงพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นบรมศาสดา ท่านเป็นบรมศาสดาได้เพราะเหตุใด ได้เพราะความนับเวลาได้เพราะความท้อถอยอ่อนแอ ได้เพราะความโง่เขลาบาปปัญหา หรือได้เพราะความขยันหมั่นเพียร ได้เพราะความอดความทน ได้เพราะความฉลาดแหลมคม พระพุทธเจ้าได้เป็นศาสดาด้วยการฆ่ากิเลสตายไปโดยลำดับ ๆ จนไม่มีเหลือในพระทัย ท่านฆ่าได้โดยวิธีใด ท่านปราบกิเลสด้วยวิธีใด ด้วยความเพียรนั่นเอง

พึงแต่ว่าความเพียรเกิด เพียรอย่างไม่ถอย ติดตามเรื่อย ๆ กิเลสออกช่องไหนตามรู้ตามเห็นไปเรื่อย ๆ ความโลภเกิดขึ้น ติดตามความโลภให้รู้ว่ามันเกิดขึ้นเพราะเหตุไร ที่มันไปโลภไปโลภอยากได้อะไร อยากได้ไปทำไม เท่าที่มีอยู่เพราะความโลภไปเที่ยวกว้านเอามาที่หนักเหลือกำลังอยู่แล้ว ยิ่งหาที่ปลงวางไม่ได้นี่ ในใจเต็มไปด้วย

ความโลภคือความหิวโหยไม่มีเวลาอิ่มพอ เมื่อคิดค้นย้อนกลับไปกลับมา ก็จะมาถึงตัว คือใจซึ่งเป็นผู้ตื่นรนหิวโหย

ความโกรธเกิดขึ้นก็เหมือนกัน ไม่พึงเลี้ยงผู้ที่ถูกเราโกรธ ต้องย้อนเข้ามาดูตัว โกรธซึ่งแสดงอยู่ที่ใจและออกจากใจ ว่าไม่มีอันใดที่จะรุนแรง ไม่มีอันใดที่จะให้เกิด ความเดือดร้อนเสียหายยิ่งกว่าความโกรธที่เกิดขึ้นภายในใจเรา ทำลายเราก่อนแล้วถึง ไปทำลายคนอื่น เพราะไฟเกิดที่นี่และร้อนที่นี่แล้วจึงไปทำผู้อื่นให้ร้อนไปตาม ๆ กัน เมื่อพิจารณาอย่างนี้ไม่ลดละต้นเหตุของผู้ก่อเหตุ ความโลภก็ดี ความโกรธก็ดี ความหลงก็ดี ย่อมระงับดับลง เพราะการย้อนเข้ามาพิจารณาที่ต้นตอของมัน ซึ่งเป็นจุดที่ถูกต้องและเป็นจุดที่สำคัญที่ควรทำลายกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้

พระพุทธเจ้าท่านเคยทรงชำระอย่างนี้มาแล้ว เรื่องเป็นเรื่องตาย เรื่องกลัวอย่าง ไน้กลัวอย่างนี้ท่านไม่เคยคิดและส่งเสริมให้คิด เพราะนั่นเป็นเรื่องของกิเลส ท่านเคย มีท่านเคยรู้และเห็นพิษของมันมาเป็นเวลานาน ท่านจึงทรงพยายามละเต็มความสามารถทุกวิถีทาง กระทั่งละได้และได้เป็นศาสดาขึ้นมาด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความอดทน ด้วยความเป็นนักรบ โดยอุบายสติปัญญาอันแหลมคมทันกับการแก้กิเลส หรือปราบปรามกิเลสทั้งหลายให้หลุดลอยไปจากพระทัย กลายเป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมา ล้วน ๆ

พวกเราเป็นศากยบุตรพุทธชินโรสคือเป็นพุทธบริษัท เรียกว่าเป็นลูกเต้าเหล่า กอของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่ดำเนินตามรอยของพระพุทธเจ้าจะดำเนินอย่างไร ถึงจะสม ชื่อสมนามว่าเป็นศากยบุตรเป็นพุทธชินโรสที่ปรากฏตัวว่าเป็นพุทธบริษัท จำต้อง ดำเนินแบบลูกศิษย์มีครูสอนและเดินตามครูรู้ตามครูหลุดพ้นตามครู เพราะกิเลสก็เป็น ประเภทเดียวกันซึ่งจะต้องดำเนินแบบเดียวกัน เป็นแต่ว่ามีมากมีน้อยต่างกัน ความ เพียรเพื่อละกิเลสก็ต้องดำเนินไปตามกำลังหรือสติปัญญาของตน เท่าที่กิเลส ประเภทนั้น ๆ จะสงบตัวลงไปและขาดกระเด็นออกไปจากใจ ด้วยความพากเพียรของ ศิษย์ที่มีครูฝึกสอนวิชาการ ใครจะนำไปปฏิบัติก็นำไปปฏิบัติเถิด

ตามที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นสวากขาตธรรม แน่นนอนต่อความพ้นทุกข์ไม่มีทาง สงสัย การดำเนินตามธรรมนี้จะไม่หนีจากร่องรอยของพระพุทธเจ้า จะไม่หนีจากร่อง รอยของพระสาวก ที่ท่านแก้กิเลสได้ด้วยอุบายใด เราก็จะแก้ได้ด้วยอุบายนั้น ท่านถึง ไหนเราก็จะถึงนั้น ต่างกันเพียงช้าหรือเร็วเท่านั้นไม่เป็นอย่างอื่น และสมนามว่าสวาก ขาตธรรมแท้ ผู้ปฏิบัติตามสวากขาตธรรม ไม่ปลีกจากร่องรอยแห่งธรรม กิเลสต้อง หลุดลอยจากใจโดยลำดับด้วยอำนาจแห่งธรรมนี้โดยไม่ต้องสงสัย เพราะนี่เป็นธรรม ตายตัว การปฏิบัติจะแยกแยะธรรมเป็นอย่างอื่นตามชอบใจของตนไม่ได้

เพราะความชอบใจคนเรา ร้อยทั้งร้อยมักเป็นความชอบใจของกิเลสผลักดันให้ เป็นไป โดยที่เราไม่รู้ว่าเป็นกิเลสและความคิดของเราเป็นกิเลส ความอยากของเรา เป็นกิเลส ความต้องการของเราเป็นกิเลส ความจริงมันเป็นกิเลสด้วยกันทั้งนั้น นอกจากจะเลือกเฟ้นด้วยวิचारณปัญญาค้นหาเหตุผล แม้จะไม่ชอบและฝืนใจอยู่ก็ตาม เมื่อ เห็นว่านั่นเป็นธรรมแล้ว นั่นเป็นเครื่องแก้กิเลสได้โดยตรงแล้ว จะต้องยึดมั่นเป็นหลัก แล้วพาดฟันเปลือกกระพี้ที่หุ้มห่อธรรมลงไป ให้เห็นเหตุเห็นผลกันจริง ๆ แบบนี้กิเลส กลัวมาก

ผู้ดำเนินอย่างนี้กิเลสกลัว ผู้มีเครื่องมืออย่างนี้กิเลสกลัว เพราะเครื่องมือนี้เป็น ธรรมเพศฉมาต ธรรมนี้เคยปราบปรามกิเลสมาแล้วนับแต่พระพุทธเจ้าองค์ไหน ๆ มา เพราะอย่างนั้นกิเลสจึงกลัวและยอมทั้งสิ้น เหตุที่ยอมก็เพราะกิเลสเห็นอำนาจของ ธรรมแล้วว่าไม่สามารถจะต้านทานหรือต่อสู้ได้ ต้องถูกทำลายลงไปด้วยอำนาจของธรรม นั้น ๆ ไม่สงสัย ผู้ปฏิบัติที่ต้องการเรื่องอำนาจเหนือกิเลสต้องทำแบบนี้ คือเป็นก็เป็น ตายก็ตายในท่าต่อสู้ ไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้

นอกจากนี้มักเป็นเรื่องของกิเลสเรื่องอำนาจ ทั้งที่ผู้ปฏิบัตินั้น ๆ เข้าใจว่าตนมี ความเพียรดี ผู้มีความเพียรที่กิเลสกลัวบ้างไม่กลัวบ้างนั้น คือขณะที่กิเลสกลัวนิ่งหรือ หมอบ ใจก็สงบเย็นเป็นสมาธิ ขณะมันสู้เราไม่ได้มันก็วิ่งหนีหาที่หลบซ่อน ขณะเราสู้มัน ไม่ได้เราก็วิ่งหนีเช่นกันจะว่ายังไง เราวิ่งหนีคืออย่างไร วิ่งหนีจากทางจงกรมบ้าง วิ่งหนี จากการนั่งสมาธิภาวนาบ้าง วิ่งหนีจากความความพอกความเพียรทำต่าง ๆ บ้าง คือ ความเพียรลดน้อยถอยกำลังลงเป็นลำดับ ๆ นี้แหละที่เรียกว่าวิ่งหนี ความไม่สู้ ความอ่อน แอห मदกำลังเป็นการวิ่งหนีทั้งนั้นแหละ

สู้มันไม่ได้ก็ถอย ๆ ถอยเท่าไรมันยังตามเหยียบย่ำทำลายลงไปเป็นลำดับ ๆ เรา อย่าเข้าใจว่าถอยแล้วจะพ้น การถอยกิเลสไม่มีทางพ้น นอกจากจะสู้เท่านั้นจึงจะพ้น จากอำนาจของกิเลส กลัวอย่างอื่นวิ่งหนียังพอเอาตัวรอดได้ แต่การวิ่งหนีกิเลสนั้นนั้น แลคือการเอาคอเข้าไปสวมให้กิเลสพันเอา ๆ พันเอาแหลกไปหมด เราจะหาอุบายได้ เป็นทางออก

วิภูวนนี้เคยเกิดมากี่ภพกี่ชาติแล้วแม้จะจำไม่ได้ก็ตาม เราถือหลักปัจจุบันอัต ภาพปัจจุบันนี้ก็พอจะทราบได้แล้วว่า เบื้องหลังที่เคยผ่านมาแล้วเคยมี อดีตเคยมีมา แล้วจึงต้องมีอย่างนี้ได้ ฉะนั้นกาลข้างหน้ามันจะต้องมีอย่างนี้ได้ เช่นเดียวกับเมื่อวานนี้ มีแล้ววันนี้ทำไมจะมีไม่ได้ แล้ววันพรุ่งนี้เดือนนี้ปีหน้าทำไมจะมีไม่ได้ เพราะมันสืบ เนื่องไปจากอันเดียวกันนี้

เฉพาะในชาติปัจจุบันยังได้อยู่เราเป็นมนุษย์ มีสิทธิ์มีอำนาจยิ่งกว่าบรรดาสัตว์ จึงพอมีความสุขความสบายบ้าง นี่เราก็อธิบายว่าอยู่ในโลกอนิจจัง เป็นของแน่นอนเมื่อไร แต่ก่อนเราอาจเป็นภพเป็นชาติอะไรมาก็ได้ มาปัจจุบันนี้เรามาเป็นมนุษย์ แม้อัตภาพนี้มันยังมีความเปลี่ยนแปลงให้เราเห็นอยู่ ตั้งแต่วันแรกเกิดขึ้นมาจนถึงทุกวันนี้ มันคงเส้นคงวาเมื่อไร สังขารร่างกายกำลังวังชาสติปัญญาอะไรมันก็ทรุดโทรมเปลี่ยนแปลงของมันไปเรื่อย ๆ ต่อจากนี้ก็เปลี่ยนไปจนถึงที่สุดของมัน สุดท้ายก็ลงธาตุเดิม แล้วจิตนี้ก็มีกำลังมากน้อยเพียงใด ที่จะสามารถทรงตัวไว้ได้ให้อยู่ในภุมินีหรือภุมิสุงยิ่งกว่านี้ ก็เป็นเรื่องของเราจะคิดหาอุบายช่วยตัวเองในทางดีต่อไปไม่นิ่งนอนใจ ที่เรียกว่าเตรียมพร้อมเพื่อตัวเองทั้งปัจจุบันและอนาคต ไม่ให้อับจนในสถานที่และกาลใด ๆ

จงทำการส่งเสริมกำลังในทางดีของเราให้มากขึ้น อย่างน้อยเพื่อรับอนาคต หากจะยังเป็นไปอยู่ในวัฏสงสาร ซึ่งเปรียบเหมือนห้องขังนักโทษที่มีกิเลสย่ำยี้ พอได้อยู่ในฐานะที่ดีบ้าง หากว่าพอจะผ่านพ้นไปได้เพราะมีกำลังสติปัญญาพอตัว เหยียบย่ำทำลายกิเลสอันเป็นกัจจกรให้ท่องเที่ยวในวัฏฏะนี้ไปได้ ก็ทำลายให้สิ้นซากไปในชาติปัจจุบันนี้ อย่าเข้าใจว่าสติปัญญาเราจะไม่ มีอยู่ด้วยกันทุกคนถ้าทำให้มี ความเพียรอย่าเข้าใจว่าไม่มี ถ้าเราจะทำให้มีมีได้ทั้งนั้น นอกจากมีกิเลสเป็นผู้กั้นกีดขวางไม่ให้มีความเพียร ไม่ให้มีสติปัญญา ให้มีแต่ความท้อแท้อ่อนแอเป็นเจ้าเรือน ความดีทั้งหลายจึงหาทางเกิดขึ้นไม่ได้

เรื่องความดีทั้งหลายหาทางเดินไม่ค่อยได้นั้น มักขึ้นอยู่กับกิเลสเป็นเครื่องกีดกันไม่ใช่อันใด ไม่ใช่อำนาจไม่ใช่วาสนา ไม่ใช่มีอันวันเดือนปี ไม่ใช่กาลสถานที่ แต่เป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงเป็นผู้กีดกันและหักห้าม อย่างลึกลับบ้าง อย่างเปิดเผยบ้าง แต่เรามันตาบอดมองไม่เห็นความลึกลับ ความเปิดเผยของกิเลสที่แสดงตัวกีดกันหวงห้ามอยู่ตลอดเวลา เพราะกลัวจะพ้นจากเขา เขาเป็นเจ้าอำนาจครองใจมานาน พอขยับออกมาอีกนิดหนึ่ง แสดงกิริยาจะออกจากเขานิดหนึ่งเขาก็ห้าม เราก็เชื่อ เชื่อมันเสียแล้ว มันไม่ต้องยกบทบาทคาถาบาลีอะไรมาแสดงเลย

กิเลสสอนมนุษย์นั้นจะสอนง่ายจะตายไป แต่มนุษย์จะสอนมันบ้าง เดี่ยวเดียวถูกมันเอาคัมภีร์วัฏจักรฟาดหัวเอาหมอบและหลักครอก ๆ ไม่มีทางสู้ นอกจากหมอบบนหมอน ฉะนั้นศาสตราจารย์ของวัฏจักรก็คือกิเลสบนหัวใจสัตว์นั้นแล การเรียนรู้มากภูน้อยจะต้องถูกกล่อมมันทั้งนั้นแหละ นอกจากวิชาธรรมดั่งที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนตามที่ทรงดำเนินมาและสาวกท่านดำเนินมา ท่านเอาจริงเอาจังลงถึงเหตุถึงผลถึงความสัตย์ความจริง

ไม่เพียงแต่จำชื่อของกิเลสได้แล้วก็จะสำเร็จประโยชน์ หากเป็นเช่นนั้นไม่ การจำชื่อจำได้กันทั้งนั้นแหละ เช่นเดียวกับเราจำชื่อของเสือนั้นเสือนี่ มีที่ร้อยก็พันเสือกก็ตามที่มีน้ําก่อนความวุ่นวายให้แก่บ้านเมือง เราจำชื่อของมันได้เท่านั้นยังไม่พอ จำได้กระทั่งโคตรแซมมันก็ตาม ถ้ายังจับตัวเสือนั้น ๆ ไม่ได้เมื่อไรบ้านเมืองจะหาความร่มเย็นเป็นสุขไม่ได้ เสือตัวที่จำชื่อมันได้นั้นแลก่อนความวุ่นวายให้แก่บ้านเมือง นอกจากเราจับมันได้แล้วจะทำอะไรกับมันก็ได้ ที่นี้บ้านเมืองก็ได้รับความสุขสงบร่มเย็น ไม่มีเสือร้ายมาก่อกวนลวบลามเขย่าขวัญประชาชนดังที่เคยเป็นมา

เรื่องกิเลสท่านว่ากิเลสพันห้าตัวหาร้อยแปด อย่ว่าแต่ร้อยแปด พันแปด หมื่นแปดก็ตามเถิด ถ้าเราตามจับตัวมันไม่ได้ ปรามมันไม่ได้ ทำลายมันไม่ได้แล้ว เราจำได้แต่ชื่อมัน จำได้สักเท่าไรก็ไม่มีความพอสะเทือนขนมันเลย คือไม่มีผลดีอะไรเกิดขึ้น เพราะการจำได้นั้นเลย เพราะฉะนั้นเราต้องทำลายมันด้วยความพากเพียรจนไปถึงความจริงของกิเลส ถึงความจริงของธรรม จะชื่อว่าจับตัวเสือร้ายมาประหารได้ จากนั้นก็นอนหลับเต็มตา อ้าปากพูดได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย

คำว่ากิเลสแต่ละประเภทนี้มันแสดงอาการอย่างไร ก่อนที่มันจะแสดงผลขึ้นมา มันแสดงเหตุขึ้นมาอย่างไรบ้าง จงตามรู้และฆ่ามันด้วยสติปัญญา ส่วนมากก็แสดงขึ้นในชั้นนี้แหละไม่ได้แสดงขึ้นที่ไหน ออกทางตาก็เกี่ยวกับรูป ออกทางเสียงก็เกี่ยวกับหู จมูก ลิ้น กาย มันสืบเนื่องกับจิตและเครื่องสัมผัส ผลสุดท้ายก็เกี่ยวกับเบญจขันธ์ของเราเอง รูปก็แสดงขึ้นอย่างหนึ่ง เวทนามีแสดงอย่างหนึ่ง สัญญาแสดงขึ้นอย่างหนึ่ง สังขารแสดงขึ้นอย่างหนึ่ง วิญญาณแสดงขึ้นอย่างหนึ่งจากกิเลสเป็นผู้บัญชาออกมา เราก็คล้อยตามหลงตาม หลงตามมันอยู่เรื่อย ๆ หลงตามมันมาเท่าไรแล้ว ล้วนแล้วแต่กลมายาของกิเลสทั้งนั้น ทุกข์ทั้งมวลเรายังไม่ทราบว่ามันเป็นพิษของกิเลส จะให้มีความฉลาดแหลมคมได้อย่างไร แล้วยังเข้าใจว่าตนมีความฉลาดแหลมหลักนักปราชญ์ชาติกวีอยู่หรือ ไม่อับอายกิเลสที่คอยหัวเราะเยาะเย้ยอยู่เบื้องหลังบ้างหรือ มันน่าอับอายจริง ๆ นี้

การที่จะฉลาดแหลมคมพอรู้ทันกิเลสก็ต้องค้นดูกิเลสให้ดี ทุกขเวทนาเกิดขึ้นที่ไหน เอ้า ค้นลงไป เอาให้เห็นฐานเกิดของมันว่าเกิดเพราะเหตุไร คนตายแล้วมีเวทนาใหม่ เอ้าดูซิ ถ้าทุกขเวทนาเกิดขึ้นภายในร่างกาย และกายเป็นตัวทราบเวทนาจริง ๆ เวลาคนตายแล้วทุกขเวทนามีใหม่ เอาไปเผาไฟกายว่าอย่างไร เอาไปฝังดินกายว่าอย่างไร มันไม่ว่าอย่างไร แล้วทำไมถึงมันเป็นตัวทุกขอยู่ละเมื่อยังเป็นอยู่ ก็เพราะจิตนั้นแลเป็นผู้รับรู้และทรงไว้ ความยึดมั่นสำคัญว่าขันธ์ ๕ เป็นต้นก็เพราะกิเลสนั้นแลเป็นผู้กระซิบบนผู้หลอกลวงให้ยึดมั่นถือมั่น ให้สำคัญว่าเวทนาเป็นตนเป็นของตน ให้ถือว่ากายนี้

เป็นเราเป็นของเรา เมื่อมันมีอะไรมากระทบกระเทือนสิ่งที่เรารักเราสงวนและปกป้องเขตแดนเอาไว้ ก็เกิดความกระทบกระเทือนทุกซ່อร้อนขึ้นภายในใจ เพราะกิเลสมันหลอกอย่างนี้

เมื่อแยกแยะพิจารณาให้ถึงฐานของความจริงด้วยสติปัญญาจริง ๆ แล้ว สิ่งเหล่านี้ก็หมดปัญหาไปเอง ใจก็หายสงสัย ความเป็นข้าศึกต่อกันระหว่างชั้นธัมกับจิตก็ไม่ มี เพราะสติปัญญาเป็นผู้พิพากษาวินิจฉัยตัดสินโดยถูกต้องให้เลิกแล้วกันไป รูปก็รู้กันแล้วว่ารูปซึ่งเป็นความจริงของร่างกายทุกส่วน เวทนาที่เกิดขึ้นภายในร่างกายของเรา ส่วนใด นั่นก็ทราบว่าเป็นความจริงของตน ๆ สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่างก็เป็นความจริงแต่ละอย่างของมันอยู่แล้ว จิตจะมีความกระทบกระเทือนเพราะอะไรกันอีก เพราะจิตเป็นผู้รู้และรู้ด้วยปัญญาอย่างประจักษ์แล้ว นั่นแหละท่านเรียกว่าเห็นความจริงคือสังขารที่มีอยู่กับตัว จะไปรู้เห็นที่ไหน เห็นในแบบก็เป็นแบบ เห็นในคัมภีร์ก็เป็นคัมภีร์ เห็นในหนังสือก็เป็นตัวหนังสือไม่ใช่ตัวกิเลส มันไม่ใช่สังขารที่แท้จริง

ที่แท้จริงมันอยู่ที่กาย ที่เวทนา ที่จิต ที่ตัวของเรานี้เท่านั้น ความทุกข์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับกายก็แสดงขึ้นที่นี่ การที่พิจารณาทุกข์ก็พิจารณากันที่นี่ รู้เท่าเรื่องทุกข์เรื่อง สมุทัยทั้งหลายก็รู้เท่ากันอย่างเปิดเผยที่นี่ รู้แจ้งแทงตลอดก็รู้กันที่นี่ พันทุกข์กันที่นี่ นี้ ท่านเรียกว่ารู้สังขารแท้รู้อย่างนี้ ไม่ต้องรู้ที่ไหน ไม่ว่าครั้งพุทธกาลหรือครั้งไหน ๆ สังขารมีอยู่ที่กายที่ใจของสัตว์โลกเท่านั้น การเรียนจึงเรียนย้อนเข้ามาที่นี่ ปฏิบัติให้รู้วิถีจิตที่เป็นไปด้วยอำนาจของกิเลสอาสวะอันเป็นตัวสมุทัย เมื่อรู้อันนี้แล้วจะไปสงสัยอะไร ที่ไหนกันอีก โลกวิทูรู้แจ้งโลก ก็คือรู้แจ้งธาตุแจ้งชั้นธัมรู้แจ้งจิตใจของตนเป็นสำคัญ

นี่แลอุบายวิธีแก้กิเลสปราบปรามกิเลส ปราบปรามลงที่ตรงนี้ อย่าไปลูปไปคล่า ที่อื่นให้เสียเวลาเปล่าประโยชน์ รวมลงที่นี้หมด พระไตรปิฎกก็อยู่ที่นี้ ไตรจักรก็อยู่ที่นี้ วัฏจักรไตรจักรมันอยู่ที่นี้แล เวลาธรรมไม่เกิดสติปัญญาไม่สามารถ จิตก็เป็นไตรจักร ไตรภพ และหมุนไปใน ๓ ภพ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ พอสติปัญญาเพียงพอแก้ไขไตรจักรนี้ออกได้หมดก็เป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมา หรือเป็นธรรมจักรหมุนรอบตัวขึ้นมา ภายในจิต ทั้งวัฏจักร ธรรมจักรและวัฏจักร มีอยู่ที่ใจนี้ไม่อยู่ไหน จงพิจารณากันที่นี่ ปฏิบัติให้เข้าใจ

เรียนอะไรก็ไม่ยากเหมือนเรียนเรื่องของจิตเลย จิตนี้สลับซับซ้อนละเอียดลอบมาก ต้องใช้ความพินิจพิจารณา ต้องใช้สติปัญญา ใช้ความพากเพียร ความอดความทน เต็มสติกำลังความสามารถ บางครั้งแทบจะตายเราก็กยอมเสียสละชีวิต เพราะความอยากรู้อยากเข้าใจความจริงทั้งหลาย ดังที่พระพุทธเจ้าได้รู้ได้เข้าใจแล้ว เป็นความประเสริฐอย่างยิ่ง เราอยากเห็นความจริงเป็นสมบัติสำหรับเราเอง ไม่เพียงแต่ได้ยิน

กิตติศัพท์กิตติคุณท่านว่าประเสริฐ ท่านหลุดพ้นอย่างนั้นท่านประเสริฐอย่างนี้ท่านนั้น
เรายังไม่พอใจ ยังอยากทราบทุกสิ่งทุกอย่างบรรดาธรรมที่ท่านรู้ท่านเห็นด้วยจิตใจของ
เราเอง เมื่ออยากทราบและดำเนินตามท่านเราก็ต้องทราบ ทั้งธรรมฝ่ายต่ำฝ่ายสูง ทั้ง
ฝ่ายดีฝ่ายชั่ว

ในวงสังฆธรรมนี้ทุกซ์ สมุทัย เป็นฝ่ายต่ำ นิโรธคือความดับทุกซ์เป็นฝ่ายสูง มรรค
คือข้อปฏิบัติเพื่อถอดถอนกิเลสเป็นฝ่ายสูง เราอยากทราบความจริงของสังฆธรรมทั้งสี่นี้
ประจักษ์ใจเราเอง และการพ้นจากกิเลสอาสวะเพราะรู้รอบในสังฆธรรมนั้น เราก็อยากจะ
พ้นด้วยความประจักษ์ใจเราเอง ไม่อยากทราบอย่างอื่นให้มากไปกว่าอยากจะทราบ
เรื่องของเรา

เพราะเราเป็นกองทุกซ์ เราเป็นกองจักร เราเป็นผู้มีตนาสาโหด เราต้องการ
ความฉลาด เราต้องการความแหลมคมภายในจิตใจ เราต้องการความหลุดพ้น เราจึง
พยายามเต็มความสามารถในทางความเพียร เพื่อรู้และละสังฆธรรม ใจถูกบีบถูกบังคับ
ถูกผูกมัดถูกจำจองอยู่ที่ตรงไหน จงแก้มันด้วยสติปัญญา ฟาดฟันลงไปตรงนั้นจน
แหลกแตกกระจายไม่มีชิ้นใดเหลือ ใจถึงความจริงล้วน ๆ นั้นแลท่านเรียกว่าหลุดพ้น
หลุดพ้นแล้วจากกิเลสซึ่งเคยเป็นนายเรามากก็กับที่กัลป์ หรือเคยเป็นศาสตราจารย์พรั
สอนเรามาเป็นเวลานาน ได้เห็นโทษของมันและถอดถอนมันออกไปหมดโดยสิ้นเชิง
แล้ว ใจเป็นอิสระเต็มภูมิ นี้แลคือที่สุดแห่งทุกซ์ ที่สุดแห่งธรรม ที่สุดแห่งวัฏจักร สิ้นสุด
ที่ใจนี้เองไม่สิ้นสุดในที่อื่นใด เพราะกิเลสและธรรมไม่มีอยู่ที่อื่น จึงขอให้ยอนจิตเข้ามา
พิจารณาในภายในใจด้วยดี ความสมหวังที่เคยหวังมานานจะสมบูรณ์ในใจที่ชำระถึงขั้น
บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว

ขออย่าอีกครึ่ง จงเรียนจิตให้รู้ เรียนจิตรู้ทั่วถึงแล้วไม่มีอะไรสงสัยในโลกนี้ กว้าง
แคบไม่สำคัญ สำคัญที่เรียนจิตให้รู้เรื่องของจิต รู้กิเลสชนิดต่าง ๆ ที่แทรกอยู่ภายในจิต
จริง ๆ เป็นพอกับความต้องการ พระพุทธเจ้าเมื่อถึงนี้แล้วไม่ต้องการอะไรอีก สาวกทั้ง
หลายพอ ใคร ๆ ก็พอ เมื่อถึงขั้นเพียงพอแล้วพอ พอทั้งนั้น เพราะเป็นจิตเป็นธรรมที่
สมบูรณ์เต็มที่แล้วตลอดอนันตกาล

จึงขอยุติธรรมเทศนาเพียงเท่านี้